

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДВІДОМЧОСТІ ТА ПІДСУДНОСТІ МАЙНОВИХ СПОРІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

SEPARATE ASPECTS OF DEPARTMENTALITY AND JURISDICTION OF PROPERTY DISPUTES IN THE FIELD OF LAND LEGAL RELATIONS IN CIVIL PROCEEDINGS

Хомініч М.С., аспірант кафедри правосуддя та філософії
Сумський національний аграрний університет

В статті досліджено окремі аспекти процесуальних інститутів підвідомчості та підсудності щодо вирішення майнових спорів, які виникають у сфері земельних правовідносин. Автор звертає увагу на процесуально-практичну значимість досліджуваних інститутів для ефективного захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного земельного права. Зокрема, відмічається, що розгляд справи неповноважним складом суду є порушенням норм процесуального права, яке є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення.

Питома вага земельних правовідносин у сукупності цивільних справ, що розглядаються судами загальної юрисдикції є досить значною, що зумовлено особливою цінністю землі, яка за ст. 14 Конституції України та ч. 1 ст. 1 Земельного кодексу України справедливо отримала статус основного національного багатства, що перебуває під особливою охороною держави. Це пояснюється як спеціальним правовим режимом земельної ділянки, так і особливостями виникнення щодо неї майнових прав у суб'єктів цивільних правовідносин.

Вірне встановлення конкретного суду, який законом наділений процесуальними повноваженнями щодо захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного земельного права, має надзвичайне значення для позивача, оскільки ЦПК України передбачає певні негативні процесуальні наслідки для позивача.

Автором проаналізовано семантичне значення правових термінів «підвідомчість», «підсудність», «цивільна юрисдикція» та наведено висновки щодо відмінностей даних процесуальних понять. Зокрема, в статті наведено обґрунтування щодо доцільності використання терміну «підвідомчість» у тому разі, якщо майновий спір, пов'язаний із земельними відносинами, може бути вирішений у позасудовому порядку, зокрема повноважним органом місцевого самоврядування, та застосування поняття «юрисдикція» для визначення компетентного судового органу.

Автор звертає увагу на наявність існуючих правових неузгодженостей, що містяться у ст. 158 ЗК України, зокрема щодо вживання різних юридичних термінів «спір» та «земельний спір», що на практиці є причиною порушення суб'єктами правил цивільної юрисдикції, земельні права яких порушені, невизнані чи оспорюються. Для вирішення існуючих правових прогалин, в статті наведено пропозиції щодо вдосконалення норм земельного законодавства.

Ключові слова: майнові спори, пов'язані із земельними відносинами, земельні спори, цивільний процес, підвідомчість, підсудність, юрисдикція, земельне майнове право, земельні правовідносини, вирішення земельних спорів судом.

The article examines certain aspects of the procedural institutions of sub-department and jurisdiction regarding the resolution of property disputes that arise in the field of land legal relations. The author draws attention to the procedural and practical significance of the studied institutes for the effective protection of violated, unrecognized or contested land rights. In particular, it is noted that the consideration of the case by an unauthorized composition of the court is a violation of the norms of procedural law, which is a mandatory basis for the annulment of the court decision of the court of first instance and the adoption of a new court decision.

The specific weight of land legal relations in the totality of civil cases considered by courts of general jurisdiction is quite significant, which is due to the special value of land, which according to Art. 14 of the Constitution of Ukraine and Part 1 of Art. 1 of the Land Code of Ukraine rightly received the status of the main national wealth under special state protection. This is explained both by the special legal regime of the land plot, and by the peculiarities of the emergence of property rights in relation to it among the subjects of civil legal relations.

The correct establishment of a specific court, which is empowered by law with procedural powers to protect a violated, unrecognized or contested land right, is of paramount importance for the plaintiff, since the Civil Procedure Code of Ukraine foresees certain negative procedural consequences for the plaintiff.

The author analyzed the semantic meaning of the legal terms "subordination", "jurisdiction", "civil jurisdiction" and drew conclusions regarding the differences in these procedural concepts. In particular, the article provides justification for the expediency of using the term "sub-department" in the event that a property dispute related to land relations can be resolved out of court, in particular by an authorized body of local self-government, and the use of the concept of "jurisdiction" to determine the competent judicial body.

The author draws attention to the presence of existing legal inconsistencies contained in Art. 158 of the Civil Code of Ukraine, in particular regarding the use of various legal terms «dispute» and «land dispute», which in practice is the cause of violations of the rules of civil jurisdiction by subjects whose land rights are violated, unrecognized or disputed. In order to solve the existing legal gaps, the article provides suggestions for improving the norms of land legislation.

Key words: property disputes related to land relations, land disputes, civil process, sub-department, jurisdiction, jurisdiction, land property law, land legal relations, resolution of land disputes by court.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 13 Конституції України, земля є об'єктом права власності Українського народу. Це означає, що кожен громадянин має право користуватися своєю землею як власністю з повним колом тріади майнових правомочностей: володіння, користування та розпорядження. При цьому, Конституцією гарантується право власності на землю (ч. 2 ст. 14), в той час як право приватної власності щодо інших майнових об'єктів Конституція захищає, визнаючи його непорушним. Унікальність даного об'єкту цивільних правовідносин зумовлена і тим, що земля є незамінним базисом для розміщення всіх інших предметів матеріального світу, щодо яких можуть вини-

кати цивільні права та обов'язки (рухомих та нерухомих речей, тварин тощо).

Як і будь-яке майнове чи немайнове право, носієм якого є фізична чи юридична особа або ж держава, права на земельну ділянку, зважаючи на багатоманітність функцій та корисних властивостей даного об'єкту не лише для цивільних, але і господарських та адміністративних правовідносин, потребують ефективного судового захисту та оперативного їх відновлення. Разом з тим, дане завдання можливо вирішити лише за умови чіткої, прозорої та детально регламентованої процесуальної процедури, яка є невід'ємною складовою, оскільки передбачає правильне визначення підвідомчості та під-

судності справ даної категорії в цивільному судочинстві нашої держави.

Актуальність теми дослідження. Наслідком порушення правил юрисдикції загальних судів, визначених статтями 19–22 Цивільного процесуального кодексу України, є обов'язкове скасування судового рішення як судом апеляційної, так і касаційної інстанції. При цьому, ч. 2 ст. 414 ЦПК України закріплює імперативне правило, щодо скасування рішення суду першої чи апеляційної інстанції незалежно від того, посилався касатор у своїй касаційній скарзі на наявність такого виду порушення чи ні.

При цьому, порушення правил підвідомчості та підсудності майнових спорів, пов'язані із земельними відносинами приховує в собі і загрозу у виді пропуску строку позовної давності, з витоком якого порушене право за певних умов, може залишитись незахищеним та невідновленим. Так, відповідно до висновку Великої Палати Верховного Суду, звернення з позовом до неналежного суду та з позовом, який у подальшому був залишений без розгляду, не перериває перебігу строку позовної давності, оскільки «обов'язковою умовою переривання позовної давності шляхом пред'явлення позову також є дотримання вимог процесуального закону щодо форми та змісту позовної заяви, правил предметної та суб'єктної юрисдикції та інших, порушення яких перешкоджає відкриттю провадження у справі» [1], [2]. Крім того, Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 29 червня 2021 року по справі № 904/3405/19 наголосила, що «за своєю правовою природою залишення позову без розгляду є відмовою суду розглянути звернення особи про захист її порушеного права (позов)...», а тому вона не погоджується з посиланням судів на норми частин другої, третьої статті 264 ЦК України щодо переривання перебігу позовної давності у зв'язку зі зверненням позивача до суду з позовом, який у подальшому був залишений без розгляду. [3].

Вищевказане свідчить про те, що питання підвідомчості та підсудності майнових спорів у сфері земельних правовідносин не втратило своєї актуальності, а тому його дослідження є необхідним як з точки зору правозастосовчої практики загальних судів, так і науки цивільного процесуального права.

Дослідженням проблем підвідомчості та підсудності в цивільному судочинстві була присвячена значна частина наукових робіт вітчизняних вчених-процесуалістів, зокрема В.В. Комарова, Н.Ю. Сакари, Д.М. Шадури, Д.М. Притики, П.М. Тимченко, М.М. Ясинка, П.П. Микуляка та інших. Проблематика ж даних процесуальних інститутів відносно земельних спорів представлена в юридичній науці нечисленною кількістю наукових робіт, хоча вони і є ґрунтовними та актуальними працями. До таких напрацювань можна віднести роботи С.В. Банаха та С. Клюхи, О. Заєць, Ю.В. Мягкоход, Д.М. Коломійцевої, Я. Романюка, Л. Майстренко, В.В. Квак, А. Оксюті та інших. В той же час, стрімкий розвиток земельних відносин внаслідок впровадження ринку землі, зумовлює необхідність вивчення цілого ряду процесуальних питань з урахуванням нових суспільних реалій сьогодення.

Метою даної роботи є дослідження окремих аспектів проблематики процесуальних інститутів підвідомчості та підсудності майнових спорів, які виникають у сфері земельних правовідносин з подальшим формуванням пропозицій щодо удосконалення існуючого процесуального законодавства та розвитку процесуального права в цілому.

Викладення основного матеріалу. Чинна редакція Розділу І ЦПК України, яким регламентовані загальні положення процесуального законодавства, взагалі не містить згадування терміну «підвідомчість» або ж словосполучення «підвідомчість справи», закріплюючи натомість поняття «цивільна юрисдикція». Аналогічно, підвідомчість як термін та його дефініція не вживається також

і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», яким визначено в цілому організацію судової влади та здійснення правосуддя в нашій державі.

Разом з тим, в п. 1 ч. 2 ст. 458 та п. 1 ч. 2 ст. 486 ЦПК України, для характеристики наявності у третейського суду повноважень на розгляд конкретної справи все ж вжито термін «підвідомчість». Однак, це є єдиною згадкою означеного вище поняття в цивільному процесуальному законодавстві, що пояснюється статусом третейського суду, який згідно ст. 2 Закону України «Про третейські суди» є недержавним, незалежним органом, а тому не входить до системи судів загальної юрисдикції. В свою чергу, Цивільний процесуальний кодекс України визначає юрисдикцію та повноваження саме загальних судів, які відповідно до ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» входять до системи місцевих судів. До речі, даний Закон також не містить терміну «підвідомчість», закріплюючи натомість поняття «юрисдикція».

Якщо ж говорити про розмежування понять «підвідомчість» та «юрисдикція», то більшість науковців сходяться в думці, що вони скоріше відмінні між собою, аніж тотожні. Зокрема, А.В. Яновицька відзначає, що «підвідомчість» як науково-процесуальне поняття, тотожне лише законодавчо затвердженню поняттю «територіальна юрисдикція», а щодо інших видів цивільної юрисдикції, на думку автора, таку подібність провести не доцільно [4, с. 71].

П.М. Тимченко, розмежовуючи поняття підвідомчості та юрисдикції зазначає, що судова юрисдикція є специфічними правомочностями суду, спрямовані на здійснення правозастосовчої діяльності у певній сфері правовідносин (цивільних, господарських, адміністративних) шляхом розгляду і вирішення справ, а тому її не можна ототожнювати із підвідомчістю [5, с. 6].

Н.В. Михальська також дотримується позиції суттєвої різниці у змісті наведених вище понять. На думку вченої, в ЦПК України втілено пріоритет інституту цивільної юрисдикції над підвідомчістю і такий підхід має увесь необхідний теоретичний інструментарій для забезпечення суб'єктів законодавчої ініціативи відповідними концептуальними розробками понять підвідомчості та цивільної юрисдикції [6, с. 223].

В той же час, інший відомий процесуаліст М.Й. Штефан підвідомчістю називає розмежування компетенції між державними органами. Компетенцію ж суду на здійснення правосуддя у певній категорії питань, на думку вченого, можна назвати як судовою юрисдикцією, так і підвідомчістю судових органів [7, с. 171].

Таким чином, наука цивільного процесуального права розглядає термін «підвідомчість» як наявність в уповноваженого суб'єкта права вирішувати цивільний спір. В той же час, постає слушне питання щодо доцільності вживання даного терміну взагалі у процесуальних галузях права.

На наш погляд, зважаючи на семантичне значення розглянутих термінів, застосування поняття «підвідомчість» у цивільному процесуальному праві буде обґрунтованим у тому разі, якщо мова іде про розмежування повноважень на розгляд цивільного спору між судом та іншим державним органом, до повноважень якого входить досудове вирішення існуючого спірного земельного питання. В той же час, термін «цивільна юрисдикція» доцільно застосовувати у всіх випадках, коли мова йде про розмежування компетенції лише між національними судами, які складають судову систему України.

На відміну від підвідомчості, поняття підсудності є більш багатогранним та більш деталізованим у змісті ЦПК України.

Зокрема, під підсудністю в науці цивільного процесу розуміється сукупність цивільних справ, що підлягають розгляду та вирішенню по суті в даній конкретній

ланці судової системи і в даному конкретному суді цієї ланки [8, с. 247]. З цих підстав ЦПК України розрізняє предметну, суб'єктну, інстанційну та територіальну юрисдикції.

Слід зауважити, що деяк науковці змішують поняття підсудності та підвідомчості, даючи визначення першому через вживання другого. Зокрема, О. Єфімов визначає поняття «підсудність» наступним чином – це інститут цивільного процесуального права, норми якого регулюють належність підвідомчих судам цивільних справ до відання конкретного суду єдиної системи судів загальної юрисдикції для розгляду в першій інстанції, встановлюють правила розмежування повноважень судів загальної юрисдикції та обсяг повноважень суду з розгляду й вирішення підвідомчих їм юридичних справ [9, с. 30]. В той же час, така позиція на думку А.Г. Гулик є абсолютно неприйнятною, оскільки «Проблема адекватного використання понять і категорій у ЦПК України, напевне, вимагає свого самостійного вирішення. Позначення одних і тих самих правових явищ різними термінами, що не сприяє визначенню їх змісту. Використання категорії «підсудність» є правомірним щодо кола тих правових питань, які належать до ведення судів цивільної юрисдикції. До того ж особливо треба підкреслити, що йдеться про діяльність судів першої інстанції» [10, с. 52].

Отже, коротко підсумовуючи досліджені в науці процесуального права положення щодо підвідомчості та підсудності цивільних справ, можна зауважити, що підвідомчість визначає можливість вирішення цивільної справи судом взагалі, а підсудність – як розгляд цивільного спору конкретним судом. Разом з тим, обидва ці поняття не можуть існувати в цивільному судочинстві окремо одне від одного, адже при надходження позовної заяви до суду, суддя в першу чергу повинен вирішити питання щодо юрисдикції спору, а вже потім підлягає встановленню його підсудності конкретному суду. Саме з цих міркувань П.П. Микуляк відносить дотримання правил підвідомчості та підсудності у цивільному процесі до самоконтрольних повноважень суду першої інстанції [11, с. 70, 92, 96].

В цьому зв'язку слід підкреслити, що всі майнові спори, які виникають у земельних правовідносинах, юрисдикційно відносяться до загальних судів, хоча деякі категорії земельних суперечок законодавством віднесено до підвідомчості органів місцевого самоврядування.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 158 ЗК України, земельні спори вирішуються судами, органами місцевого самоврядування. Логічним є те, що зазначена стаття також містить розмежування компетенції між судовою та муніципальною юрисдикціями. Слід зазначити, що в порівнянні з попередньою редакцією вищевказаної норми, яка делегувала право вирішення земельних спорів також центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, поточна диспозиція статті навпаки – дещо звужує вплив держави в цій частині та значно розширює правозастосовчі функції саме муніципальної влади на місцях. При цьому, довіра законодавця саме до виборної місцевої влади (яку звісно ж не можна ототожнювати як частину системи юстиції) є навіть більшою, аніж до системи третейських судів, оскільки згідно п. 7 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди» останнім взагалі заборонено розглядати справи у спорах щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки.

Частина друга статті 158 ЗК України зазначає, що виключно судом вирішуються земельні спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, а також спори щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей. В свою чергу, до компетенції органів місцевого самоврядування віднесено вирішення земельних спорів у межах території територіальних громад щодо меж земельних ділянок, що пере-

бувають у власності і користуванні громадян, обмежень у використанні земель та земельних сервітутів, додержання громадянами правил добросусідства, а також спори щодо розмежування меж районів у містах.

Як бачимо, розмежування підвідомчості між вищевказаними юрисдикціями здійснено в залежності від предмету спору, зокрема його складності та важливості кінцевого результату для його сторін. В той же час, конструкція диспозиції вищезазначеної правової норми при детальному її аналізі містить колізію, яка полягає в термінології, а саме – її синонімічних поняттях.

Зокрема, до безмовної компетенції суду дана норма відносить спори щодо користування земельними ділянками приватної власності. При цьому, орган місцевого самоврядування має право вирішувати земельні спори щодо обмежень у використанні земель та земельних сервітутів, що за своєю правовою природою також є формою користування земельною ділянкою. У свою чергу, змістом добросусідства за ст. 103 ЗК України є обов'язок власників та землекористувачів земельних ділянок обирати найменш незручні для своїх сусідів способи використання земельних ділянок.

Тобто, з вищезначеного можна зробити висновок, що вирішення спорів щодо користування земельною ділянкою належить і суду, і відповідному органу місцевого самоврядування, на території якого вона знаходиться. Однак, якщо судова гілка влади вирішує всі без виключення спірні аспекти у користуванні землею, то муніципальна влада уповноважена розглядати лише спори щодо окремих видів користування.

Частина 5 статті 158 ЗК України зазначає, що у разі незгоди власників землі або землекористувачів з рішенням органу місцевого самоврядування спір вирішується у судовому порядку.

Чи свідчить правова конструкція вищевказаної норми ЗК України про те, що до підвідомчості загального суду не належить цивільний спір щодо користування земельною ділянкою, який попередньо не вирішувався органом місцевого самоврядування?

Слід зауважити, що судова практика на сьогодні не сформувала чіткої та однозначної позиції із даного питання.

Зокрема, ухвалою П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 18 лютого 2021 року у цивільній справі № 190/158/21 позовну заяву про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою було залишено без руху. Однією із підстав такого рішення, зокрема, послугувала відсутність доказів звернення позивача до органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів щодо вирішення спору з відповідачами про додержання правил добросусідства та встановлення (відновлення) межі між суміжними земельними ділянками, які перебувають у їх користуванні [12].

Аналогічно, ухвалою Бучацького районного суду Тернопільської області від 22.06.2022 р. у справі № 595/613/22 позовну заяву про відновлення меж земельної ділянки було залишено без руху та констатовано, що позивач порушив визначений п. 6 ч. 3 ст. 175 ЦПК України обов'язок повідомити у позовній заяві суд про вжиття заходів досудового врегулювання спору, обов'язковість якого, на думку суду, в даній справі передбачено ч. 1 ст. 158 ЗК України [13].

Натомість, в ухвалі Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 14 червня 2022 року у справі № 338/445/22 суд, посиляючись зокрема на ч. 3 ст. 158 ЗК України, зазначив, що оскільки «...в позові не зазначено та не залучено до участі у справі відповідного органу, до компетенції якого віднесено питання розгляду спорів та виділення, приватизації земельних ділянок», позовну заяву про усунення перешкод в користуванні земельною ділянкою слід залишити без руху [14].

Таким чином з вищевказаних прикладів судової практики вбачається, що суди першої інстанції поки що не визначились із питаннями підвідомчості органам місцевого самоврядування окремих категорій земельних спорів, оскільки в одному випадку юрисдикція муніципальної влади визнається безапеляційно, в іншому органу місцевого самоврядування відводиться роль третьої особи.

В той же час, за п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 року № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ», спори щодо додержання правил добросусідства – обов'язку власників і землекористувачів обирати такі способи використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення, при яких власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок завдається найменше незручностей (затіннення, задимлення, неприсмні запахи, шумове забруднення тощо), – розглядаються судами відповідно до статей 103–109 ЗК і в тому разі, коли вони попередньо не розглядалися відповідним органом місцевого самоврядування чи органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів [15].

Тобто, юрисдикція місцевого суду у вирішенні будь-якого земельного спору Пленумом Верховного Суду України визнавалася безумовною та такою, що жодним чином не залежить від підвідомчості органу місцевого самоврядування. Дана позиція є логічною і з огляду на положення ст. 55 Конституції України, яка наголошує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Іншими словами, дана норма передбачає, що будь-яке право, майнового чи немайнового характеру в першу чергу захищаються судом. Компетенція ж інших юрисдикційних органів державної влади та місцевого самоврядування щодо розгляду та вирішення земельних спорів закінчується там, де починається судова юрисдикція.

З огляду на це, можливість попереднього вирішення певної категорії земельних спорів органом місцевого самоврядування не може розглядатись як «посяганням» законодавця на судову юрисдикцію та обмеження права особи на доступ до правосуддя в цілому. Більше того, надаючи право скривдженій особі звернутись по допомогу спочатку до органу місцевого самоврядування, законодавець дає можливість таким чином зібрати певну доказову базу безпосередньо «на місці» та отримати таким чином фактичну інформацію щодо предмета спору, оскільки органи місцевого самоврядування, на відміну від суду, можуть набагато оперативніше і безперешкодно прибути до місця знаходження земельної ділянки та зафіксувати як поточний стан її меж, так і межових чи геодезичних знаків, перевіривши в такий спосіб дотримання суб'єктами спору норм чинного земельного законодавства, умов земельного сервітуту чи правил добросусідства.

Таким чином, на нашу думку, слід вважати цілком правильною практику судів першої інстанції щодо залишення без руху позовних заяв у тому випадку, якщо в них позивачем не вказано чи використав позивач передбачену у ст. 158 ЗК України можливість врегулювати спір органом місцевого самоврядування. У тому ж випадку, якщо особа не зверталась за вирішенням майнового земельного спору у позасудовому порядку, а відразу ж подала позовну заяву до суду, логічним є прийняття ухвали про відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що спір не вирішувався органом місцевого самоврядування, хоча і був підвідомчий йому.

В той же час, зобов'язання особи вказувати у позові третьою особою орган місцевого самоврядування, мотивуючи дану вимогу нормою ст. 158 ЗК України є безпідставним та неправомірним, оскільки підвідомчість муніципальній владі певної категорії земельних спорів не свідчить, що вирішення судом майнового спору може вплинути на його права чи обов'язки, а так само не є під-

ставою вимагати від такого органу певної власної позиції щодо цивільного спору.

Разом з тим, віднесення до підвідомчості органу місцевого самоврядування певної категорії земельних спорів та закріплене в ч. 5 ст. 158 ЗК України право незгоди із його рішенням в цьому питанні для власників або землекористувачів, породило нову правову проблему щодо обрання належного способу захисту земельного майнового права у тому випадку, якщо рішення муніципального суб'єкта не задовольняє когось із опонентів у спорі.

Як передбачає вищевказана норма, у разі незгоди з рішенням органу місцевого самоврядування спір вирішується у судовому порядку. Разом з тим, практика застосування вищевказаної норми показує, що у суб'єктів спору часто виникають труднощі із визначенням юрисдикції та предмету позовних вимог. На нашу думку, щодо цього існує декілька причин.

По перше, диспозиція ст. 158 ЗК України в своїй структурі містить два різні терміни для позначення одного і того ж законодавчого положення. Так, частини 1, 2 та 3 вживають поняття «земельний спір», в той час, як у ч. 5 даної статті закріплено термін «спір», який у порівнянні із попереднім терміном є менш конкретизованим і може трактуватись і як спір між землекористувачами чи землевласниками, для вирішення якого один із опонентів скористався позасудовим порядком, і як спір між даними суб'єктами та органом місцевого самоврядування, який виник через незгоду скаржника чи іншої сторони з рішенням такого органу, прийнятим на підставі наявних за ст. 158 ЗК України повноважень.

По друге, згідно ст. 19 КАС України, юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності. При цьому, додаткової плутанини у розмежування цивільної та адміністративної юрисдикції в даному випадку додало рішення Конституційного Суду України від 01.04.2010 р. № 10-рп/2010 у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, в якому Суд зазначив, що: «положення пункту 1 частини першої статті 17 КАС України стосовно поширення компетенції адміністративних судів на «спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності» слід розуміти так, що до публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів, належать і земельні спори фізичних чи юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень, пов'язані з оскарженням його рішень, дій чи бездіяльності» [16].

Невірно тлумачачи наведені вище норми, а також висновки Конституційного Суду України, деякі позивачі (діючи навіть в особі своїх представників-адвокатів) замість цивільного позову, предметом якого є захист конкретного земельного права, звертаються з адміністративним позовом про скасування рішення органу місцевого самоврядування, який у відповідності до ст. 158 ЗК України вирішив певний земельний спір.

Разом з тим, вибір адміністративної юрисдикції для вирішення земельного спору в даному випадку є процесуальною помилкою та є підставою до повернення позовної заяви позивачу.

Зокрема, з комплексного аналізу ст. 158 ЗК України можна зробити висновок, що вжитий законодавцем у диспозиції ч. 5 термін «спір» відноситься не до

правовідносин між сторонами земельного спору та органом місцевого самоврядування, а лише до відносин землекористувачів (землевласників), між якими і виникли певного роду неузгодженості. Тобто, в даному випадку мається на увазі земельний спір, за вирішенням якого і звернулись сторони до органу місцевого самоврядування. При цьому, незгода з рішенням уповноваженого суб'єкта є підставою до вирішення у суді саме існуючого земельного спору, а не спору щодо неправильності чи незаконності прийнятого рішення.

Одним із прикладів такої ситуації є ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 12 липня 2021 року у справі № 260/2816/21, якою особою було відмовлено у відкритті провадження у справі за позовом про визнання протиправним та скасування рішення комісії з вирішення земельних спорів щодо меж земельних ділянок та додержання добросусідства. В обґрунтування своєї ухвали суд зазначив, що предметом розгляду в цій справі є не стільки рішення відповідача, як суб'єкта, наділеного владно-управлінськими функціями, скільки приватний інтерес позивача щодо вирішення земельного спору із суміжним землекористувачем, що свідчить про приватно-правовий, а не публічно-правовий характер спірних правовідносин. Отже, спірні правовідносини, що виникли між учасниками у цій справі, не підлягають вирішенню за правилами адміністративного судочинства [17].

Вищевказана ухвала є лише одним із прикладів численних позовів, поданих з порушенням юрисдикції, що свідчить про наявну процесуальну прогалину у визначенні юрисдикції суду щодо вирішення земельного спору.

З розглянутих вище положень можна зробити логічний висновок: якщо рішенням органу місцевого самовряду-

вання, прийнятим у відповідності до ст. 158 ЗК України, не погоджується сторона спору, то належним способом захисту прав чи інтересів власників (землекористувачів) у разі існування земельного спору, як було розглянуто таким органом місцевого самоврядування, є звернення до суду цивільної юрисдикції із позовом про вирішення існуючого між власником (землекористувачем) земельного спору, а не подання позову, предметом якого є оскарження рішення вказаного органу. Лише такий алгоритм дій позивача призведе до ефективного захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного земельного майнового права, в той час як зміна чи скасування рішення органу місцевого самоврядування істотно не вплине на майнові правовідносини сторін земельного спору.

Висновки. Дослідивши зазначені вище проблемні питання підвідомчості земельних спорів, можна зробити висновок, що будь-який майновий спір, пов'язаний із земельними відносинами, підвідомчий суду, а зазначені у ст. 158 ЗК України певні відокремлені категорії земельних спорів підвідомчі органам муніципальної влади. Однак, особі, право якої порушене, невизнане чи оспорюється кимось стороннім надано право вибрати один із уповноважених суб'єктів, до якого слід звернутися для вирішення певного спірного аспекту. При цьому, незалежно від того суд або ж орган місцевого самоврядування буде обраний стороною в якості «арбітра» земельного спору, результатом такого звернення має бути правильно обраний спосіб захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного земельного права. Разом з тим, усунення розглянутих процесуальних неузгодженостей можливе за рахунок конкретизації норми ч. 5 ст. 158 ЗК України, шляхом заміни термін «спір» на словосполучення «земельний спір».

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2019 року у справі № 523/10225/15-ц (провадження № 14-159ц19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81691871> (дата звернення: 18.11.2022).
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 листопада 2019 року у справі № 911/3677/17 (провадження № 12-119гс19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86310218> (дата звернення: 18.11.2022).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 червня 2021 року у справі № 904/3405/19 (Провадження № 12-50гс20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98327543> (дата звернення: 18.11.2022).
4. Яновицька А.В. Юрисдикція суду за цивільним процесуальним та господарським процесуальним кодексами України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 71–74.
5. Тимченко П.М. Проблеми судової підвідомчості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2000. 21 с.
6. Михальська Н.В. Еволюція правових поглядів на компетенцію суду по здійсненню правосуддя у цивільних справах. *Часопис Київського університету права*. 2012 № 2. С. 220–224.
7. Штефан М.Й. Цивільний процес. Київ: Ін. Юре, 1997. 608 с.
8. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / В.В. Комаров, В.І. Тертишніков, В.В. Баранкова та ін.; за заг. ред. професора В.В. Комарова. Харків: Харків юридичний, 2008. 928 с.
9. Єфімов О. Правові засади підсудності цивільних справ. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 29–39.
10. Гулик А.Г. Проблеми формування оптимальних правил підсудності цивільних справ. *Приватне та публічне право*. 2019. № 4. С. 51–55.
11. Микуляк П.П. Самоконтроль суду першої інстанції в цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ужгород, 2020. 223 с.
12. Ухвала П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 18 лютого 2021 року у цивільній справі № 190/158/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95027209> (дата звернення: 22.11.2022).
13. Ухвала Бучацького районного суду Тернопільської області від 22 червня 2022 року у справі № 595/613/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104881481> (дата звернення: 22.11.2022).
14. Ухвала Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 14 червня 2022 року у справі № 338/445/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104755082> (дата звернення: 22.11.2022).
15. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 року № 7 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04#Text> (дата звернення: 24.11.2022).
16. Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2010 р. № 10-рп/2010 у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
17. Ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 12 липня 2021 року у справі № 260/2816/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98271198> (дата звернення: 29.11.2022).